

ד: מאימתי פרק ראשון ברכות

וְקוֹרְאָ קְרִיאַת שְׁמַע וּמִתְפַּלֵּל. מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן קריאת שמע של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ערבית: **דְאָמַר רבי יוחנן** איזוהו בן העוה"ב וכו'. ואנו שאומרים יראו עינינו ופסוקים אחרים אחר השכיצנו. נראה הואיל ותקינו להו רבנן ה"ל כגאולה אריכתא דמקינן לומר זה שצמך כך יתפלל חזירו גם הוא ולא ילך מזהכ"י עד שיגמור כל אחד תפלתו. וגם יש בזהאם פסוקים י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות דשמנה עשרה ואגב שחקנו לומר אותם פסוקים תקנו לומר חתימה של יראו עינינו. והלכה כר' יוחנן דזרימא מסייע ליה וכן פסק ה"ג. ואס כן יש ליזרז שלא לספר צין גאולה דערבית לשמנה עשרה. ומיהו כסדר רב עמרם פי' מה שאנו אומרים קדיש צין גאולה לתפלת ערבית לאשמעינן דלא ציעינן מוסך גאולה דערבית לתפלה משום דתפלת ערבית רשות. ולא נהירא דלסן כן ר' יוחנן סבירא ליה תפלת ערבית חובה דפלוגתא היא דרז' ור' יוחנן והלכה כר' יוחנן. ונכון להחמיר ולהזהר מלספר צינמיס ואי תימא קשיא הלכתא להלכתא דקיימא לן תפלת ערבית רשות והכא פסקינן כרבי יוחנן כרין לומר דאפילו אי סוכר רבי יוחנן כרז דאמר רשות היא מכל מקום מחייב לסמוך. אס כן גס לוי' לסמוך: ה

יא א מיי פיי שם הלכה יח טור וטוע' ארימ סימן רלה סעיף 3:
יב ב מיי פיי שם הלכה יח טור עשין יט טור ארימ סימן רלה וטוע' ארימ סימן רלו סעיף 3:
יג ג מיי פיי שם הלכה ט טור וטוע' ארימ סימן ק"א סעיף 6:
יד ד מיי (ומסג) שם טוע' ארימ סימן קנב סעיף 3:
טו ה מיי פיי שם הלכה יח טור עשין יט טור וטוע' ארימ סימן נא סעיף 1 ונדב אלספ פ' און עמודין דף כו ע"פ 1:
טז ו מיי שם הלכה 3 טוע' ארימ סימן רלג סעיף 6:

תורה אור השלם

1. וישנחם לנבין דברת כמ בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשבתך ובקומך: דברים ו 1
2. אדני שפתי תפתח ופי יציר תהלהך:
3. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגאלי: תהלים יט טו
4. תהלה לודי איומקד אלוהי הילד ואברהם שמך לעולם ועד:
5. אשרי תמימי דרך והלכים בתורת יי:
6. פותח את דרך ומשביע לכל ביו רצון:
7. נתן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו:
8. תהלים קלו כה נפלה לא תוסף קום בתורת ישראל נטשה על אדמתה אין מקימה:
9. טומך יי לכל הנפלים ונוקף לכל הכפופים:
10. תהלים קמה יד והעף אלי אחר מן השמים ובידו רצפה במלקותים לקח מעל המזבחות: ישעיהו ו 1
11. ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מעף בינע נגע אלי בעת מנוחת ערב: דניאל ט כא
12. ושר מלכות פרס עמד לנגדי עשרים ואחד יום והנה מיכאל אחד השרפים הוראנים בא לעזרני ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס: דניאל י יג
13. רגזו ואל תתאנו אמרו בלבבכם על משפכם ודמו סלה: תהלים ד ה

ואי רבנן גמליאל סבירא להו לימרו כרבנן גמליאל לעולם כרבנן גמליאל סבירא להו והא דקא אמרי עד הצות כרי להרחיק את האדם מן העבירה כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם כ' כרי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך ⁶ וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה מאי שנא בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה ומאי שנא הכא דקתני חייב מיתה איבעית אימא משום דאיכא אונס שינה ואיבע"א לאפוקי ממאן דאמר ⁷ תפלת ערבית רשות קמ"ל דחובה: אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע ליה לר' יוחנן ⁸ דאמר ר' יוחנן איזוהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית רבי יהושע בן לוי אומר תפלות באמצע תקנום במאי קא מפלגי ⁹ אי סברא איבע"א סברא איבע"א סברא דר' יוחנן סבר גאולה ¹⁰ מאורתא נמי הוי אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא ור' יהושע בן לוי סבר כיון דלא הויא אלא מצפרא לא הויא גאולה מעלייתא ואב"א קרא ושניהם מקרא אחד דרשו דכתיב ¹¹ בשכבך ובקומך ר' יוחנן סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה אף שכיבה נמי ק"ש סמוך למטתו מתיר מר בריה דרבינא ¹² בערב מברך שתים לפניו ואחריה ואי אמרת בעי לסמוך הא לא קא סמך גאולה לתפלה דהא בעי למימר השכיבנו אמרי ¹³ כיון דתקינן רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא הכא נמי כיון דתקינן רבנן למימר ה' שחרית היכי מציי סמך והא ¹⁴ אמר רבי יוחנן בתחלה אומר ה' שפתי תפתח ולבסוף ה' הוא אומר ¹⁵ יהיו לרצון אמרי פי אלא התם כיון דתקינן רבנן למימר ה' שפתי תפתח כתפלה אריכתא דמיא הכא נמי כיון דתקינן רבנן למימר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא: אמר רבי אלעזר ¹⁶ א"ר אבינא ¹⁷ כל האומר תהלה לדוד בכל יום ¹⁸ שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא מאי טעמא אילימא משום דאתיא באל"ף ב"ת נימא ¹⁹ אשרי תמימי דרך דאתיא בתמניא ²⁰ אפינן אלא משום דאית ביה דתרתיה אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי ²¹ מפני שיש בה מפתח של שונאי ישראל דכתיב ²² נפלה לא תוסף קום בתולת ישראל במערבא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסף לנפול עוד קום בתולת ישראל אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי ²³ חזר דוד וסמכן ברוח הקדש שנא' ²⁴ סומך ה' לכל הגופלים: א"ר אלעזר בר אבינא גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שבגבריאל דאילו במיכאל כתי' ²⁵ ויעף אלי אחד מן השרפים ואלו גבי גבריאל כתי' ²⁶ והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף וגו' מאי משמע דהאי אחד מיכאל הוא אמר ר' יוחנן אתיא אחד אחד כתיב הכא ויעף אלי אחד מן השרפים וכתי' התם ²⁷ והנה מיכאל אחד (מן) השרפים הראשונים בא לעזרני תנא מיכאל באחת בגבריאל בשתיים אליהו בארבע ומלאך המות בשמנה ובשעת המגפה באחת: **א"ר יהושע בן לוי** אע"פ שקרא אדם ק"ש בביהכ"נ ימצוה לקרותו על מטתו אמר רבי ²⁸ יוסי מאי קרא ²⁹ רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה אמר רב נחמן א

מסורת הש"ס

(א) עירובין כא. (ב) וקמנ כז ב שבת ט ב יומא פו: (ג) לקמן דף טו. (ד) וינמות לה: קדושין לה: ב"ב ט. ט. ע"א לר: סנהדרין 3 שיעות כז: ע"ש בתוס' זכוחס ב. ז: מנחות יג: עג: חולין קיח: תמורה ל: (ה) לקמן יא. (ו) לקמן ט ב ו' (ז) רש"א שם ד"ה כיון, (ח) ובעיי וזכר אלספ פ' בר אבינא וזוה נכון מאמר הסמוך וז"ל שם וא"ר אלגנר, (ט) י"א אלגנר, (טו) פסחים קיח, (י) ז"ל בר אבי או רב יוסף, (יא) ערשי ד' ד"ה ועל, (יב) וקמן כז כפי שדפס שם נלד הגליון ויע' מוס' שם ד"ה והלכתא ³⁰.

הגהות הב"ח

(א) נפ' מור דוד וסמכה ברכו הקדש:

גליון הש"ס

בגמ' ובל העובר על ד"ה. עירובין כ"א ע"ב ועי' רש"י סוטה ד ע"ב ד"ה נעקר ונמוס' שם: שם מאורחא נפי הוי. ע"ל ט ע"א: שם כיון דתקינן רבנן השכיבנו. ע"י משומה הרשבי"א סימן י"א: שם בכל יום י"א. הרש"א"ש למה יבן גבנור וזכוחק סימן י"א אמת כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו: שם מפני שיש בה פתחה. ע"י משומה הרשבי"א סימן י"ט: בהגהת מאורח"ב אחר הס"ד והלכתא. וע"ע מגילה כ"ג ע"א מוס' ד"ה כיון:

מוסף רש"י

סייג. גדל (מנהדריו לו. טו. נדה ג אבות פ"ג פ"ד). תפלת ערבית רשות. מפני שהיא כנגד הקטר מליס ואמורים שאין מעבדין ספקמן בשבת ט.

רבינו הגנאל

אמר ר' יהושע בן לוי אעפ"י וכו'. הא דאמר ר' יהושע בן לוי אעפ"י שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת מצווה לקרותה על מנתו, ואינו קורא אלא שמע ויהי אם שמע אבל לא פרשת ציצית.

רב ניסים גאון

ואיבעית אימא לאפוקי ממאן דאמר דתפלת ערבית רשות. מי הוא שאמר דתפלת ערבית רשות ר' יהושע הוא ואיתא בפרק תפלת השחר (דף כז) אמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ר' יהושע אומר רשות:

(א) ועי' מגילה י"ב, כ"ג, (ג) [נטין כע. חולין פ"א, י: א], לקמן מה: ע"ז יע: מנחות ג: אבות פ"ו ה"ג, ד) ק"א פשפש ומלא יעשה משונה שאלמר ויטובה, (ה) [ומן להיות הכי אמר אלף א"י יומן אלו וכו' ועיין מ"ק דף כ"ג, א], ר"ל הדל"ת צבטול אלף בלתי (מ"מ, י) מכללה ק"פ יתרו ומפי"י ו' וחתמן פ"ט,

◆◆◆

הגהות הב"ח

(א) גב' אס קבלס עליו מאהבה מה שכרו: (ב) רש"י ד"ה מאי משמע סמך דבקריאת שמע: (ג) ד"ה התע"ף וכו' צמורה הקי"ד ואח"כ מ"ה ואינגו היא משתכמת: (ד) ד"ה וכו' רש"י א"י ה"טוף מסלק ממך את בני רשף הפי"ר:

◆◆◆

רבינו חננאל

[הא] דאמרינן צריך לומר מסוקין דרחמי בגין בידך אפקיד רוחי, והגו לאומיו בכלל השכבנו, טפי מהם לא מטרחינן ליה.

◆◆◆

רב ניסים גאון

מה אשם לדעת אף יסורין לדעת. כי הקרבנות אין מותר להקריבן אלא בריצון בעלים ולא בעל כורחן כדנתיא (ועינן דף כא וש"ס) יקריב אוחו מלמד שופינן אותו יכול בעל כורחו ת"ל לרצונו הא כיצד כופין עד שיאמר רוצה אני ואמר עוד מנין למתעסק בקדישם שפסול וכו' לעבב מנין תלמוד לומר לרצונכם ותבחרוהו (לרצונכם וזכו) לדעתכם וזכו ויתא בשחיטת חולין כפי הכל שוחטין (דף י"ג) ובמס' נדרים בפרק אין בין מדר הגאה מחבור (דף ל"ה) איתא אמר ר' יוחנן הכל צריכין [ידעת] חזן ממוחזר כפרה:

מאימתי פרק ראשון ברכות

ואם תלמיד חכם הוא. שרגיל במשגמו לחזור על גרסתו ממיד דיו ככך: **ירגיו יצר טוב**. שיעשה מלחמה עם יצר הרע: **ודומו סלה**. יוס הדומיה הוא יוס המות שהוא דומיה עולמית: **זה מקרא**. חומש שמורה לקרות צמורה: **זו משנה**. שימעסקו במשנה: **זה גמרא**.

סברת טעמי המשניות שממנו יוצאה הוראה. אבל המורים הוראה מן המשנה נקראו מצלי העולם במס' קוטפה (דף כ"ג): **כאלו אוהו חרב של שטי פיוס בידו**. להרוג את המזיקין: **מאי משמע**. (י) דבקריאת שמע: **הפע"ף עיניך זו**. אס תכפל וסגרת עיניך צמורה (א) היא משתכמת ממך: **וכני רשף יגזיבו עוף**. העוף מסלק ממך (י): **קטב מרירי**. זה שס שד להכריס במסכת פסחים (דף ק"א): **ולחומי רשף**. כתיב צין רעב למזיקין גרש לפניו וללחריו יסורין ומזיקין: **אפילו סינוקוס של ציס רצן יודעים**. שהמורה מגינה שלמדין מספר חומש אס שמוע תשמע [וגו'] כל המחלה אשר שמתו וגו'. ואפילו הקטנים שלא הגיעו לספר איזו כזר למדו:

ההשתי מעוז מן המורה: וכאזי נעלר

עלכ. שפירש הימנו דבר חשוב כזה ומתוך דוחקו מכרו: **ושמה**. שהרי הקצ"ה מזהירס מלעזוב אותה ומשצחה לפניהס בלקח טוב אחר שנתנה להס: **פשפש ולא מלא**. לא מלא עזירה בידו שצבצילה ראוין יסורין הללו לזכא: **אשרי הגבר אשר**

סיסרנו יו ומסורקך סלמדנו. שצבציל מורה: **יסורין של אהבה**. הקצ"ה מייסרו צעוה"ז בלא שוס עון כלי להרצות שכרו צעולס הנל יותר מכדי זכוימיו: **וס' חפץ דכאו החלי**. מי שהקצ"ה חפץ זו ממלחו ציסורין: **אשס**. קרצן: **נפשו**. מדעמו: **דכר זה**. שאשרי אדס אשר תיסרנו יו: **מסורקך סלמדנו**. כלומר מסורתך אנו למדין אוחו: **נאמר כריס ציסורין דכסיז אלה** **דכני הכריס**. אחר הקללות נאמר במשנה מורה: **אף יסורין ממרקין כל עונטויו של אדס גרסי'**: **ודרך חייס**. מיי העוה"צ הויין לו תוכחות מוסר לאדס: **וכניס**

כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זה גמרא⁶ מלמד שכולם נתנו למושה וחרב פיפיות בידם מאי משמע אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי מרישא דענינא דכתיב⁵ ועלוזו חסידים בכבוד ירגנו על משכבתם וכתיב בתריה רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. ואמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו מזיקין בדילין הימנו שנאמר⁶ ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר⁷ התע"ף עיניך בו ואינגו ואין רשף אלא מזיקין שנאמר⁸ מזוי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי. אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר התע"ף עיניך בו ואינגו ואין רשף אלא יסורין שנאמר מזי רעב ולחומי רשף אמר ליה רבי יוחנן⁹ הא אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו שנאמר⁹ ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך אלא כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכווערין ועוכרין אותו שנא'¹⁰ נאלמתי דומיה החשיתי ממוב וכאבי נעכר¹¹ ואין טוב אלא תורה שנאמר¹¹ כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמח שנא' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנא'¹² נחפשה דרכינו ונחקורה⁷ ונשובה עד ה' פשפש ולא מצא יתלה בטול תורה שנאמר¹³ אשרי הגבר אשר תיסרנו יו ומתורתך תלמדנו ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הם שנאמר¹⁴ כי את אשר יאהב ה' יוכיח. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין שנאמר¹⁵ וה' חפץ דכאו החלי יכול אפילו לא קבלם מאהבה תלמוד לומר אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת ואם קבלם (6) מה שכרו יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו שנא' וחפץ ה' בידו יצלה פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא חד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יו ומתורתך תלמדנו וחד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תפלה שנאמר¹⁶ ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאתי אמר להו רבי אבא כריה דר' חייא בר אבא הכי אמר¹⁷ ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אלו ואלו יסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח אלא מה ת"ל ומתורתך תלמדנו אל תקרי¹⁸ תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהן לחרות יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה והיינו דרבי שמעון בן לקיש דאמר רשב"ל נאמר ברית במלא ונאמר ברית ביסורין נאמר ברית במלא דכתיב¹⁷ ולא תשבית מלח ברית ונאמר ברית ביסורין דכתיב¹⁸ אלה דברי הברית מה ברית האמור במלא מלח ממתקת את הבשר אף ברית האמור ביסורין יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם: ¹⁹ תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא תורה מנין שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יו ומתורתך תלמדנו ארץ ישראל דכתיב¹⁹ כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסוך וכתיב בתריה²⁰ כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה העולם הבא דכתיב²¹ כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. תני תנא קמיה דר' יוחנן כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים

ה. תורה אור השלם

- ב"דף אפקיד רוחי פריחה אותי יי אל אמת: תלים לא ו
- רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודמו סלה: תלים ד ה
- ויאמר יי אל משה עלה אלי והורה וזהו שם ואתנה לך את לחות האפן והתורה והמצוה אשר כתבתי לתורתם: שמות כד ב
- רוממות אל בגרונם ותרב פיפיות בידם: תלים קמט ו
- יעלוזו חסידים כבוד ירגנו על משכבתם: תלים קמט ה
- כי אדם לעמל יולד ובני רשף יגבידו עתה: איב ה ז
- התע"ף עיניך בו ואינגו בי עשה יעשה לו כפנים כנישי יעני השמימי: משלי כ ה
- מזי רעב ולחמי רשף וקטב מרירי וכן בדמות אשלה גם עם המת תחלי עפר: דברים לב כד
- ויאמר אם שמוע תשמע לקול יי אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יי רפאך: שמות טו כ
- נאלמתי דומיה החשיתי וקטב וכאבי נעכר: תלים ט ג
- כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו: משלי ד ב
- נחפשה דרכינו ונשובה עד יי: תהלה ג מ
- אשרי הגבר אשר תיסרנו יו ומתורתך תלמדנו: תלים צד יב
- כי את אשר יאהב יי יוכיח וכאב את בן ידן צה: משלי ג ב
- ויי חפץ דכאו תחלי אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים ותפץ יי בידו יצלת: ישעיה נג י
- ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאתי: תלים ס כ
- וכל קרבן מתוק במלח תמלח ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מקחתך על כל קרבנך תקריב מלח: ויקרא ב יג
- אלה דברי הברית אשר צוה יי את משה לכרת את בני ישראל בארץ מואב מלכדי הברית אשר כרת אתם ברוך: דברים כח ט
- וידעת עם לבבך פי פאשר יסר איש את בנו יי אלהיך מוסרך: דברים ח ה
- כי יי אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר: דברים ח ז
- כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר: משלי ו כ

